Comhairle Chontae na Gaillimhe
Galway County Council

Comhairle Chontae na Gaillimhe: Cur i bhFeidhm an Dualgais um Chomhionannas agus Cearta an Duine don Earnáil Phoiblí

Measúnú ar Shaincheisteanna maidir le Comhionannas agus Cearta an Duine & Leabhar Fianaise

Meitheamh 2023

Comhairle Chontae na Gaillimhe
Galway County Council

Clár na nÁbhar

1. Réamhrá

2. Measúnú ar Cheisteanna Comhionannais agus Cearta an Duine

3. Leabhar Fianaise
    - Straitéisí Beartais Áitiúil
    - Straitéisí Beartais Náisiúnta
    - Taighde Náisiúnta
    - Aighneachtaí Idirnáisiúnta agus Náisiúnta

4. Cruinniú Bailíochtaithe

Réamhrá

Rinne Comhairle Chontae na Gaillimhe an measúnú seo ar shaincheisteanna maidir le comhionannas agus cearta an duine i gcomhlíonadh Alt 42 den Acht fá Choimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas, 2014: an dualgas um chomhionannas agus cearta an duine don earnáil phoiblí (an Dualgas) [1]. Ceanglaítear leis an Dualgas ar chomhlachtaí poiblí aird a bheith acu ar an ngá le deireadh a chur le leithcheal, comhionannas deiseanna a chur chun cinn agus cearta an duine a chosaint ar mhaithe le fostaithe, úsáideoirí seirbhíse agus tairbhithe beartais, i ngach réimse feidhme dá gcuid. Le linn di an measúnú seo a dhéanamh, chloígh Comhairle Chontae na Gaillimhe leis an treoir arna heisiúint ag Coimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas.[2]

Ceanglaítear leis an gcéad chéim den Dualgas ar chomhlacht poiblí measúnú ar shaincheisteanna maidir le comhionannas agus cearta an duine a ullmhú agus a fhoilsiú, saincheisteanna a bhfuil ar ghrúpaí atá sainaitheanta faoin Dualgas aghaidh a thabhairt orthu agus atá ábhartha d'fheidhmeanna an chomhlachta phoiblí. Ní measúnú ar fheidhmíocht Chomhairle Chontae na Gaillimhe maidir le comhionannas agus cearta an duine é an measúnú seo.

Sa mheasúnú ar shaincheisteanna maidir le comhionannas agus cearta an duine rinneadh scrúdú ar staid, eispéireas agus féiniúlacht na ngrúpaí sainaitheanta don Dualgas, i gcás ina mbaineann:

- **Staid** an ghrúpa le rochtain ar acmhainní agus aon mhíbhuntáiste áirithe a bhfuil ar an ngrúpa sin dul i ngleic leis.
- **Eispéireas** an ghrúpa le cáilíocht a chaidrimh le fostaithe agus soláthraithe seirbhíse agus an tsochaí níos leithne.
- **Féiniúlacht** an ghrúpa leis an gcaoi a gcuireann sé a fhéiniúlacht in iúl agus na riachtanais shonracha a thagann chun cinn lena fhéiniúlacht.

Tá na grúpaí a sainaithníodh don Dualgas cumhdaithe de réir foras maidir le hinscne (lena n-áirítear léiriú inscne, féiniúlacht inscne agus tréithe gnéis), stádas sibhialta, stádas teaghlaigh (lena n-áirítear tuismitheoirí aonair agus cúramóirí), aois, míchumas (a shainítear go leathan chun gach grúpa lagaithe a chur san áireamh), gnéaschlaonadh, cine, reiligiún, ballraíocht den Lucht Siúil agus stádas socheacnamaíoch (i mbaol bochtaineachta nó eisiaimh shóisialta nó atá thíos leo cheana féin)[3]. Áirítear leis sin na daoine atá thíos le roinnt de na forais sin. Áirítear leis chomh maith sealbhóirí ceart faoi na hionstraimí éagsúla maidir le cearta an duine atá ábhartha d'fheidhmeanna an chomhlachta phoiblí.

Cuimsíonn feidhmeanna Chomhairle Chontae na Gaillimhe: fostaíocht; soláthar seirbhíse; cur chun cinn; rialtóir; ceapadh beartais; agus gnóthaí corparáideacha

---

[1] Alt 42 An tAcht fá Choimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas, 2014.

[2] Uirlis do Mheasúnú Fianaisebhunaithe ar Shaincheisteanna maidir le Comhionannas agus Cearta an Duine, Coimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas (2020).

[3] Is iad seo na naoi bhforas a chumhdaítear faoi reachtaíocht chomhionannais mar aon le 'deichiú foras' atá molta ag Coimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas i dTreoir 2019 don Dualgas dá chuid.

Shainaithin agus shainigh Comhairle Chontae na Gaillimhe cúig luach a spreagann ár n-uaillmhianta do chomhionannas agus do chearta an duine maidir leis an Dualgas a chur chun feidhme: dínit; éagsúlacht; cuimsiú; agus rannpháirtíocht. Úsáidtear na luachanna sin mar chreat chun an measúnú seo ar shaincheisteanna maidir le comhionannas agus cearta an duine a leagan amach.

2. Measúnú ar Cheisteanna Comhionannais agus Cearta an Duine

Trí aghaidh a thabhairt ar na saincheisteanna comhionannais agus cearta an duine a shainaithnítear thíos, léirítear tiomantas chun freagairt don leatrom ar leith a bhaineann le ciníochas, aicmeachas, cumasachas, homafóibe, trasfhóibe, seicteachas, gnéasachas agus aoiseachas.

Baineann na saincheisteanna maidir le comhionannas agus cearta an duine a sainaithníodh thíos leis na grúpaí sainaitheanta go léir mura gcuirtear a mhalairt in iúl. I gcásanna áirithe, tugtar samplaí sonracha maidir le grúpaí áirithe ag a bhfuil taithí ar leith maidir le saincheist(eanna) faoi leith nó sa chás go mbíonn an grúpa sin thíos le sárú suntasach/leanúnach maidir le neamhionannas/leithcheal/cearta an duine faoi mar a bhaineann sé leis an tsaincheist (na saincheisteanna sin) faoi leith sin.

Dínit

Baineann dínit le meas, cúirtéis, cothroime agus muintearas. Baineann sí le caitheamh go cothrom le gach duine, agus le bheith freagrúil do riachtanais aonair

Is iad na saincheisteanna comhionannais agus chearta an duine a dtabharfar aghaidh orthu agus an Dualgas á chur i bhfeidhm, faoi mar a bhaineann siad leis an luach seo agus le feidhmeanna Chomhairle Chontae na Gaillimhe ná:

- Claonadh, barúlacha bréagacha, agus steiréitíopaí, lena n-áirítear:
    - leibhéil réasúnta ard de steiréitíopáil a dhéanamh ar dhaoine scothaosta, an Lucht Siúil, mná agus daoine LADTI+; agus
    - an stiogma a bhíonn ar dhaoine LADTI+ cur suas leis.
- leithcheal, sistéamach agus aonair, lena n-áirítear:
    - obair a fháil, san ionad oibre agus rochtain a fháil ar sheirbhísí poiblí agus príobháideacha, lena n-áirítear tithíocht;
    - leithcheal a bhaineann le toircheas, agus leithcheal maidir le haistriú féiniúlachta inscne ag an obair; agus
    - leibhéil arda leithcheala a bhíonn ar Ghrúpaí Dubha agus grúpaí mionlaigh eitneacha cur suas leo, lena n-áirítear an Lucht Siúil, daoine faoi mhíchumas agus daoine LADTI+.
- Ciapadh, gnéaschiapadh, bulaíocht, drochíde agus foréigean, lena n-áirítear:
    - foréigean inscnebhunaithe le hiarmhairtí ag an obair, amhail bheith gan dídean, agus easpa seirbhísí tacaíochta; agus
    - easpa sábháilteachta agus neamhchinnteacht do dhaoine scothaosta agus do dhaoine LADTI+ i spásanna poiblí.

- An gá atá ann féiniúlacht duine a cheilt ar eagla go mbeidh leithcheal nó ciapadh ag an obair, agus rochtain á fáil ar sheirbhísí, agus i spásanna poiblí, lena n-áirítear:
    - an Lucht Siúil, daoine LADTI+ agus daoine faoi mhíchumas folaithe san ionad oibre.
- Teorainneacha ar neamhspleáchas agus uathriail, lena n-áirítear:
    - daoine faoi mhíchumas a institiúidiú agus gan rogha agus smacht a éascú maidir leis an áit a mbeidh cónaí orthu;
    - easpa tacaíochta agus soláthar do chinnteoireacht chuidithe do dhaoine faoi mhíchumas;
    - institiúidiú daoine scothaosta agus gan a éascú do dhaoine an tseanaois a chaitheamh i dteach agus ina bpobal féin;
    - spleáchas airgeadais do dhaoine óga; agus
    - easpa rochtana ar fhaisnéis agus gan roghanna eolasacha a éascú.
- Leithlisiú, lena n-áirítear:
    - don Lucht Siúil, maidir le suíomh a gcóiríochta;
    - daoine LADTI+, agus iad ag teacht amach agus ag maireachtáil i gceantair thuaithe; agus
    - daoine scothaosta agus daoine faoi mhíchumas atá ina gcónaí leo féin.
- Easpa beartas agus nósanna imeachta chun freagra a thabhairt ar cheisteanna leithcheala, ciaptha agus gnéaschiaptha a thagann chun cinn agus gan iad a chur i bhfeidhm go cuí nuair a thagann saincheisteanna den chineál sin chun cinn.
- Tearcthuairisciú ar leithcheal ar eagla na híospartha, easpa feasachta ar chearta, peirspictíochtaí nach féidir athrú a dhéanamh, agus easpa eolais ar bheartais agus nósanna imeachta atá i bhfeidhm.

Éagsúlacht

Is éard atá i gceist le héagsúlacht ná eagraíocht a léiríonn an tsochaí ar a bhfreastalaíonn sí agus atá inrochtana ina cuid feidhmeanna go léir. Baineann sé le hoiriúnú do shainriachtanais na héagsúlachta daoine.

Is iad na saincheisteanna comhionannais agus chearta an duine a dtabharfar aghaidh orthu agus an Dualgas á chur i bhfeidhm, faoi mar a bhaineann siad leis an luach seo agus le feidhmeanna Chomhairle Chontae na Gaillimhe ná:

- Gan freastal réasúnach a dhéanamh agus oiriúnú do riachtanais shonracha i bhfostaíocht agus i soláthar seirbhíse, lena n-áirítear:
    - socruithe a dhéanamh agus solúbthacht maidir leis an ionad oibre agus soláthar seirbhíse do dhaoine faoi mhíchumas a oiriúnú;
    - easpa ateangaireachta agus aistriúcháin teanga san ionad oibre agus i soláthar seirbhíse, lena n-áirítear teanga chomharthaíochta;

- gan oiriúnú d’éagsúlacht chultúrtha i measc grúpaí mionlaigh eitneacha agus acmhainní a chur ar fáil dóibh, lena n-áirítear easpa aitheantais agus freastal ar fhéiniúlacht agus ar chultúr ar leith an Lucht Siúil;
- easpa cóiríochta atá oiriúnach ó thaobh cultúir de ar fáil don Lucht Siúil;
- easpa socruithe scoir de réir a chéile solúbtha do dhaoine scothaosta;
- easpa aitheantais do lánúineacha den ghnéas céanna agus easpa soláthair seirbhísí neodracha inscne chun freastal ar dhaoine LADTI+; agus
- easpa socruithe solúbtha oibre agus solúbthachta i seachadadh seirbhísí chun rochtain a éascú dóibh siúd a bhfuil freagrachtaí cúraim orthu

- Easpa tacaíochtaí agus seirbhísí chun freastal ar riachtanais shonracha daoine ó na grúpaí aitheanta, lena n-áirítear:
  - tacaíochtaí agus seirbhísí a theastaíonn ó fhostaithe nó ó úsáideoirí seirbhísí faoi mhíchumas;
  - tacaíochtaí a theastaíonn ó dhaoine scothaosta chun maireachtáil go neamhspleách; agus
  - easpa tacaíochtaí do Ghrúpaí Dubha agus grúpaí mionlaigh eitneacha lena n-áirítear an Lucht Siúil chun a gcultúir ar leith a chaomhnú, a chothú agus a chothabháil.
- Gan pleanáil a dhéanamh de réir dearadh don éagsúlacht agus na himpleachtaí praiticiúla a bhaineann leis sin, agus easpa na gcóras atá riachtanach don phleanáil agus don fhorbairt sin.
- Easpa tuisceana ar éagsúlacht, easpa eolais ar conas socruithe réasúnta a dhéanamh, easpa beartais maidir le hoiriúnú don éagsúlacht agus easpa cumais chun na córais a chur i bhfeidhm atá riachtanach chun éagsúlacht a chur san áireamh agus chun oiriúnú di.
- Gan faisnéis a bheith ar fáil agus inrochtana maidir le freastal réasúnach atá ar fáil agus conas leas a bhaint as.
- Timpeallachtaí institiúideacha, ionaid oibre agus suíomhanna soláthair seirbhísí atá dofháilteach, lena n-áirítear:
  - cásanna a choisceann nó nach spreagann agus nach éascaíonn daoine le bheith iomlán oscailte faoina bhféiniúlacht; agus
  - cásanna nach bhfuil aon infheictheacht dhearfach maidir leis an éagsúlacht.
- Inrochtaineacht an fhearainn phoiblí, na bhfoirgneamh, na gcóras TF, agus na seirbhísí iompair, lena n-áirítear:
  - bacainní rochtana atá roimh dhaoine faoi mhíchumas;
  - easpa spásanna poiblí aoisbháúil;
  - easpa prionsabail deartha uilíocha agus a gcur i bhfeidhm; agus

- easpa inoiriúnaitheachta na n-aonad cónaithe don tsaolré.
- Gan próisis chumarsáide agus chomhairliúcháin agus rannpháirtíochta riachtanais agus bacainní sonracha a chur san áireamh, lena n-áirítear:
  - litearthacht;
  - éagsúlacht teanga;
  - an gá atá le Béarla simplí;
  - láithreacha tuaithe; agus
  - neamhionannas digiteach.
- Easpa for-rochtana chuig na grúpaí aitheanta
- Gan trasnaíocht agus éagsúlacht laistigh de na grúpaí sainaitheanta a chur san áireamh, agus freagairt go leordhóthanach agus go hiomchuí don éagsúlacht sin, go háirithe i dtionscnaimh spriocdhírithe.
- Easpa sonraí comhionannais ar na grúpaí sainaitheanta, lena n-áirítear go háirithe grúpaí dubha agus mionlaigh eitneacha, lena n-áirítear an Lucht Siúil, agus daoine LADTI+.

Cuimsiú

Baineann cuimsiú le dáileadh acmhainní agus rochtain orthu agus feabhas a chur ar fholláine agus ar cháilíocht na beatha don éagsúlacht daoine. Is éard atá i gceist leis ná díriú ar dhaoine a fhulaingíonn an neamhionannas agus a ndul chun cinn a éascú agus a gcúinsí a athrú chun feabhais.

Is iad na saincheisteanna comhionannais agus chearta an duine a dtabharfar aghaidh orthu agus an Dualgas á chur i bhfeidhm, faoi mar a bhaineann siad leis an luach seo agus le feidhmeanna Chomhairle Chontae na Gaillimhe ná:

- Easpa dídine, lena n-áirítear:
  - ábharthacht ar leith don ghrúpa stádais shocheacnamaíoch;
  - ró-ionadaíocht daoine dubha agus daoine ó mhionlaigh eitneacha lena n-áirítear an Lucht Siúil, na Romaigh, tuismitheoirí aonair, imircigh, daoine ó mhionreiligiúin, agus daoine óga; agus
  - tearcionadaíocht daoine faoi mhíchumas i measc iarratasóirí tithíochta.
- Míbhuntáiste tithíochta, lena n-áirítear:
  - ábharthacht ar leith don ghrúpa stádais shocheacnamaíoch;
  - plódú tithíochta go háirithe i gcás daoine dubha agus mionlaigh eitneacha lena n-áirítear an Lucht Siúil, na Romaigh, daoine faoi mhíchumas agus daoine óga;
  - cóiríocht agus dálaí maireachtála atá faoi bhun caighdeáin, go háirithe don Lucht Siúil, do na Romaigh, do thuismitheoirí aonair agus do dhaoine faoi mhíchumas;
  - éiginnteacht ó thaobh tithíochta de agus droch-choinníollacha do na grúpaí aitheanta san earnáil cíosa phríobháidigh; agus

  - easpa tacaíocht airgeadais d'oiriúnuithe tí do dhaoine faoi mhíchumas.
- Bochtaineacht agus ioncam íseal
  - ábharthacht ar leith don ghrúpa stádais shocheacnamaíoch;
  - leibhéil arda bochtaineachta comparáideacha do thuismitheoirí aonair, do dhaoine faoi mhíchumas, do Romaigh, don Lucht Siúil agus do dhídeanaithe;
  - ioncaim ísle, go háirithe do mhná agus do dhaoine faoi mhíchumas;
  - costais bhreise a bhaineann le míchumas nach ndéantar freastal orthu; agus
  - bearnaí pá agus pinsin, go háirithe do mhná.
- Dífhostaíocht, tearcfhostaíocht, agus obair neamhbhuana, lena n-áirítear:
  - leibhéil arda dífhostaíochta i measc daoine óga, daoine dubha agus mionlaigh eitneacha, lena n-áirítear an Lucht Siúil agus na Romaigh, tuismitheoirí aonair, agus daoine faoi mhíchumas;
  - easpa rochtana ar obair chuibhiúil, go háirithe do mhná, do thuismitheoirí aonair, d'imircigh, do mhionlaigh eitneacha, lena n-áirítear an Lucht Siúil agus daoine faoi mhíchumas;
  - easpa aitheantais do cháilíochtaí na n-imirceach;
  - neart daoine in obair pháirtaimseartha agus neamhbhuan, go háirithe mná agus tuismitheoirí aonair; agus
  - deighilt fostaíochta, lena n-áirítear mná den chuid is mó in obair chúraim.
- Easpa ardú céime agus dul chun cinn gairme, lena n-áirítear:
  - bacainní ar ardú céime a bhíonn ag mná agus ag daoine faoi mhíchumas.
- Neamhionannas digiteach, easpa bonneagair, trealamh agus scileanna, lena n-áirítear
  - neamhionannas suntasach do dhaoine scothaosta, do dhaoine atá thíos leis an mbochtaineacht, agus don Lucht Siúil; agus
  - méadú ar sholáthar seirbhísí ar líne agus ar sholáthar faisnéise i gcomhthéacs an neamhionannais dhigitigh.
- Neamhionannas laistigh de na healaíona, lena n-áirítear:
  - bacainní ar bheith rannpháirteach sna healaíona mar thomhaltóirí agus mar ealaíontóirí féin; agus
  - bacainní ar ardú céime i ngairmeacha beatha sna healaíona, go háirithe do mhná.
- Bonneagar cúraim neamhleor, lena n-áirítear:
  - costas ard cúram leanaí;
  - soláthar neamhleor cúraim leanaí;
  - easpa seirbhísí cúraim do dhaoine scothaosta; agus

- comhroinnt mhíchothrom ar fhreagrachtaí cúraim idir mná agus fir.
- Easpa spriocdhírithe agus gníomh dearfach chun aghaidh a thabhairt go díreach ar mhíbhuntáiste na ngrúpaí sainaitheanta.

Rannpháirtíocht

Is éard atá i gceist le rannpháirtíocht ná go bhfuil guth agus cead cainte ag daoine, agus go bhfuil rannpháirteachas agus comhoibriú ann. Is éard atá i gceist leis ná a bheith oscailte, eolas a chur ar fáil d'éagsúlacht na ndaoine, éisteacht leo agus lena n-eagraíochtaí ionadaíocha, agus iad a spreagadh le bheith rannpháirteach i bpróisis chomhairliúcháin agus chinnteoireachta agus in iarrachtaí comhpháirtíochta.

Is iad na saincheisteanna comhionannais agus chearta an duine a dtabharfar aghaidh orthu agus an Dualgas á chur i bhfeidhm, faoi mar a bhaineann siad leis an luach seo agus le feidhmeanna Chomhairle Chontae na Gaillimhe ná:

- Easpa deiseanna chun cead cainte a bheith ag daoine agus páirt a ghlacadh i gcomhairliúcháin agus i bpróisis chinnteoireachta, lena n-áirítear:
  - easpa struchtúir agus córais i bhfeidhm le cead cainte a éascú do dhaoine;
  - dearadh míchuí ar struchtúir agus ar chórais ó thaobh cead cainte a thabhairt do dhaoine; agus
  - raon teoranta réimsí beartais atá oscailte le haghaidh comhairliúcháin agus rannpháirtíochta.
- Easpa tionchair trí phróisis chomhairliúcháin agus i bpróisis chinnteoireachta, agus easpa aiseolais tar éis comhairliúcháin agus rannpháirtíochta.
- Láithreacht teoranta daoine ó na grúpaí aitheanta i bpoist chinnteoireachta.
- Easpa ionadaíochta do dhaoine ó na grúpaí aitheanta sa saol poiblí agus polaitiúil, lena n-áirítear:
  - tearcionadaíocht ban i bpoist thofa; agus
  - easpa láithreacht an Lucht Siúil agus saoránaigh nach Éireannaigh iad i bpoist thofa agus mar iarrthóirí toghcháin.
- Acmhainní a bheith easpach, forbairt theoranta ina leith agus/nó iad a bheith teoranta don eagrú laistigh de roinnt grúpaí aitheanta.
- Easpa scileanna, eolais agus feasachta laistigh de na grúpaí sainaitheanta le haghaidh rannpháirtíocht éifeachtach a éascú

3. Aguisín: Leabhar Fianaise

Tá ár measúnú ar chomhionannas agus ar chearta an duine don Dualgas bunaithe ar fhianaise agus é ag tarraingt ar:

A. Straitéisí Beartais Áitiúil
B. Straitéisí Beartais Náisiúnta
C. Taighde náisiúnta

D. Aighneachtaí idirnáisiúnta agus náisiúnta
E. Cruinniú bailíochtaithe ar líne le heagraíochtaí na sochaí sibhialta

A: Straitéisí Beartais Áitiúil

Aithníonn Plean Straitéiseach CCG do Thithíocht do Dhaoine faoi Mhíchumas 2021-2026 saincheisteanna a bhaineann le staid, taithí agus féiniúlacht maidir le cúis an mhíchumais.

Maidir le **cás**:

- Ba cheart go mbeadh daoine faoi mhíchumas i dteideal caighdeán maireachtála leordhóthanach lena n-áirítear tithíocht, an deis a n-áit chónaithe a roghnú ar bhonn comhionann le daoine eile agus an deis chun cónaí go neamhspleách sa phobal.
- Tá 22,523 duine i gContae na Gaillimhe a bhfuil míchumas amháin nó níos mó orthu. Is é seo 13% de dhaonra iomlán an Chontae. Táthar ag tuar go dtiocfaidh méadú 20% ar líon na ndaoine faoi mhíchumas faoi 2026. Ionadaíocht chionmhar – an céatadán míchumais atá ar an liosta tithíochta sóisialta a léiriú go huathoibríoch i ndearadh na bhfoirgneamh nua gan gá le tuilleadh fírinnithe.
- Tá tearcionadaíocht d'iarratasóirí tithíochta faoi mhíchumas.
- Tá dúshláin maidir le soláthar tithíochta: Ó Mheán Fómhair 2021, bhí 653 teaghlach ceadaithe i CCG do na ceithre chatagóir míchumais agus 31 teaghlach eile do mhíchumais neamhshonraithe.
- Tá leibhéil an-ard bochtaineachta agus eisiamh sóisialta i measc daoine faoi mhíchumas le blianta fada anuas, rud a chothaíonn nó a mhéadaíonn na fadhbanna tithíochta a bhíonn acu go minic.
- Is minic nach mbíonn teaghlaigh in ann an costas barrachais atá ag teastáil a chlúdach chun oiriúnú tí a chur i gcrích in ainneoin an mhaoinithe atá ar fáil tríd an scéim Deontais Oiriúnaithe Tithe.
- Tá bearna leanúnach idir an riachtanas/soláthar tithíochta agus an riachtanas tacaíochta/cúraim i gcásanna áirithe, go háirithe maidir le daoine aonair a dteastaíonn oibrí tacaíochta uathu ar bhonn rialta chun tacaíocht a sholáthar le gníomhaíochtaí maireachtála laethúla (GML).
- Ní bhaineann daoine faoi mhíchumas atá ina gcónaí i suíomhanna institiúideacha nó comhchruinnithe a bhfuil taithí acu ar institiúidiú le suíomh nó le méid na réadmhaoine amháin, ach le dálaí saoil agus leis an méid fíorsmachta suntasach atá ag cónaitheoir ar a socruithe maireachtála.

Maidir le **taithí**:

- Is minic nach nglacann tiarnaí talún le cóiríocht phríobháideach ar cíos le tionóntaí Liúntas Cíosa/ÍCT a dteastaíonn oiriúnuithe/áiseanna/fearais uathu.
- D'ardaigh cliaint a bhaineann leas as seirbhísí meabhairshláinte a bhfuil cónaí orthu i gcóiríocht ÍCT an cheist maidir le 'strus meabhrach tionachta neamhchinnte'.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Tá gá le forbairt leanúnach agus bhreise maidir le prionsabal an deartha uilíoch agus inoiriúnaitheacht feadh an tsaoil na n-aonad cónaithe.

Aithnítear in Straitéis Chlár Aois-Bhách na Gaillimhe 2014-2019 saincheisteanna a bhaineann le daoine scothaosta.

Maidir le **cás**:

Maireachtáil neamhspleách:

- Is mian le formhór na ndaoine fásta scothaosta an tseanaois a chaitheamh ina dtithe agus ina bpobail féin, ach tá ceist ann an bhfuil rochtain acu ar thithíocht a ligeann dóibh é sin a dhéanamh, go sábháilte, ar phraghas réasúnta agus leis na seirbhísí agus na tacaíochtaí a theastaíonn uathu chun a neamhspleáchas a choinneáil.
- Neamhdhóthanacht uaireanta cúnaimh baile agus deontais phoiblí le haghaidh cabhracha agus tacaíochtaí riachtanacha le cur ar chumas daoine fanacht sa bhaile, mar aon le himní faoin liosta feithimh méadaithe do chúnamh baile agus an t-achar fada measúnaithe do thacaíocht airgeadais le haghaidh oiriúnú tí agus trealamh sábháilteachta pearsanta.
- Easpa córais tacaíochta sa bhaile do dhaoine a scaoiltear amach as an ospidéal.

Iompar poiblí:

- Thuairiscigh breis is 70% de dhaonra na tuaithe go raibh an córas iompair poiblí olc i gcomparáid le 20% i mBaile Átha Cliath. Is féidir le hiompar poiblí: eisiamh sóisialta a laghdú; caighdeán beatha daoine a fheabhsú; líonraí sóisialta a neartú, leithlisiú a laghdú, agus idirdheighilt shóisialta a chosc; agus úsáidí níos inbhuanaithe ama agus spáis (poiblí) a spreagadh agus a chur chun cinn. Feictear go bhfuil an soláthar seirbhísí iompair reatha chuig ceantair thuaithe neamhleor chun freastal ar riachtanais iompair an phobail agus ní nascann sé go maith le bealaí agus roghanna iompair phoiblí príomhshrutha.
- Is dhá bhac iad inrochtaineacht fhisiciúil agus airgeadais a chuireann cosc ar dhaoine scothaosta rochtain a fháil ar chórais iompair. Is ábhar imní ar leith na scáthláin bus maidir lena n-oiriúnacht do dhaoine scothaosta ó thaobh easpa suíocháin agus fothain agus na rioscaí sábháilteachta a bhaineann leo faoi láthair.

Foghlaim ar feadh an tsaoil:

- Tá gá le tuilleadh imeachtaí sóisialta chun stop a chur le heisiamh sóisialta agus chun tacú le hoideachas leanúnach agus oiliúint teicneolaíochta a chuidíonn le daoine scothaosta a choinneáil gníomhach sa phobal.

Eisiamh digiteach:

- Níl an t-idirlíon ag gach duine agus de thoradh gach eolas a chur ar líne coisctear ar dhaoine rochtain a fháil ar sheirbhísí.
- Tá srianta maidir le rochtain leathanbhanda agus gá tá le rolladh amach níos fearr ar an gclár leathanbhanda, go háirithe i gceantair thuaithe.

Cinnteoireacht:

- An gá le cur ar chumas daoine scothaosta tionchar a imirt ar bheartas agus athruithe a thionscnamh.
- An gá le modhanna comhairliúcháin feabhsaithe a thugann fíordheis do dhaoine scothaosta tairbhe a dhéanamh do chúrsaí agus léargas leanúnach a thabhairt ar fhorbairt tionscadal agus clár ag soláthraithe seirbhíse agus pleanálaithe.

Maidir le **taithí**:

- Ní mór do lucht déanta beartas agus soláthraithe seirbhíse a bheith níos feasaí ar riachtanais daoine scothaosta agus athbhreithniú a dhéanamh ar an mbealach a n-oibríonn siad chun cáilíocht agus inbhuanaitheacht na seirbhíse a chinntiú agus tá gá le modhanna comhairliúcháin feabhsaithe a thug fíordheis do dhaoine scothaosta tairbhe a dhéanamh do chúrsaí agus léargas leanúnach a fháil ar fhorbairt tionscadal agus clár ag soláthraithe seirbhíse agus pleanálaithe.
- Steiréitíopáil agus gá le steiréitíopa na meán maidir le daoine scothaosta a athrú agus an gá atá le heagraíochtaí tacú le daoine scothaosta chun próifíl níos dearfaí a fhorbairt agus bealach a aimsiú chun aird a tharraingt ar an tairbhe dearfach a dhéanann siad do phobail áitiúla.
- Sábháilteacht agus an gá atá le daoine scothaosta a chur ar an eolas faoi fhanacht sábháilte ina dtithe agus ina bpobail.
- Mearbhall faoi theidlíochtaí agus an gá atá le faisnéis níos fearr agus níos comhordaithe a bheith ar fáil agus an gá le heagraíochtaí a gcuid riachtanas a mheas agus próisis iarratais agus pacáistí faisnéise á bhforbairt acu.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Cuimseoidh daoine scothaosta, anois agus amach anseo, speictream níos leithne de dhálaí agus de chumais shocheacnamaíocha, fhisiceacha, eitneacha agus chultúrtha. Ní oireann an toise céanna do gach duine. Tá suimeanna agus riachtanais éagsúla ag daoine scothaosta; bíonn tionchar ag fachtóirí aicme, socheacnamaíocha agus sláinte ar leibhéil an ionchuimsithe shóisialta.

Aithníonn PÁEP Chontae na Gaillimhe 2016-2022 saincheisteanna a bhaineann le staid an stádais shocheacnamaíoch.

Maidir le **cás**:

- Bhí an cóimheas aoise is cleithiúnais i gContae na Gaillimhe ag 54.4%, níos airde ná an ráta náisiúnta de 49.3%.
- Léiríonn an t-innéacs coibhneasta díothachta do Chontae na Gaillimhe réimse míbhuntáiste timpeall imeall an Chontae. Tá míbhuntáiste tuaithe le fáil i ngach cearn den Chontae agus tá fadhbanna coitianta sa réimse míbhuntáiste seo.
- Ba é an líon iomlán a shínigh ar an mBeochlár in oifigí i gContae na Gaillimhe i Meán Fómhair 2015 ná 7,982. Astu sin bhí 1,020 faoi bhun cúig bliana is fiche d'aois.
- Chuaigh an ráta dífhostaíochta i gContae na Gaillimhe ó 7.7% in 2006 go 18.1% in 2011. I gContae na Gaillimhe bhí an ráta dífhostaíochta d’fhir ag 21.6% agus ba é an ráta dífhostaíochta do mhná ná 13.7%. Bhí an ráta dífhostaíochta i gceantair uirbeacha sa Chontae i bhfad níos airde ná an meánfhigiúr ar fud an Chontae. In 2011, fuarthas na rátaí dífhostaíochta ab airde i mbailte ACPIF (Athbheochan Ceantar trí Phleanáil, Infheistíocht agus Forbairt) Bhéal Átha na Sluaighe (27.3%) agus Tuaim (25.7%), agus Port Omna (24.2%), an Gort (23.7%) (a rangaigh foireann CFECT (An Coimisiún um Fhorbairt Eacnamaíoch na gCeantar Tuaithe) mar an baile is mó faoi mhíbhuntáiste i gContae na Gaillimhe) agus Baile Locha Riach (23.4%). Ba chóir a thabhairt faoi deara go bhfuil na bailte leis na 5 ráta is airde dífhostaíochta suite in oirthear an Chontae.

- Tá feabhas ag teacht ar leibhéil ghnóthachtála oideachais i gContae na Gaillimhe nuair a dhéantar comparáid idir leibhéil oideachais ó 2006 go 2011. Bhí céatadán beagáinín níos airde de dhaonra Chontae na Gaillimhe, 15 bliana d'aois agus níos sine, ná an Stát in 2011, a d'éirigh as an oideachas ag 'Leibhéal Neamhchéime' (15.9% i gcomparáid le 15.7%).
- Tá easpa seirbhísí do leanaí faoi mhíchumas, lena n-áirítear fisiteiripe, teiripe urlabhra agus teanga, teiripe shaothair, seirbhísí síceolaíochta agus tacaíochtaí scoile.
- Bainfidh easpa seirbhísí leathanbhanda ardluais ar fud an chontae an bonn d'inbhuanaitheacht na mbailte, na sráidbhailte, na gceantar tuaithe agus na n-oileán a bhfuil cónaí ag daoine orthu.
- Tá céatadán níos airde den daonra i gContae na Gaillimhe a thugann le fios go bhfuil siad in ann Gaeilge a labhairt ag 51%.

Aithnítear i gClár um Chóiríocht don Lucht Siúil de chuid Chontae na Gaillimhe 2019-2024 saincheisteanna a bhaineann le cás, taithí agus féiniúlacht maidir leis an Lucht Siúil.

Maidir le **cás**:

- Róphlódú, bhí níos mó daoine ná seomraí ag beagnach beirt as gach cúig theaghlach den Lucht Siúil (39.1%) i gcomparáid le níos lú ná sé faoin gcéad de na teaghlaigh go léir
- Easpa dídine, ba é an líon Lucht Siúil a taifeadadh mar dhaoine gan dídean in 2016 ná 517 i gcomparáid le 163 in 2011, méadú 217%, i gcomparáid le méadú 81% don daonra i gcoitinne
- Soláthar easnamhach cóiríochta, cónaí i gcóiríocht faoi bhun an chaighdeáin, éiginnteacht maidir le cóiríocht
- Bochtaineacht agus eisiamh sóisialta
- Eisiamh maidir le hionchur a bheith acu sa chinnteoireacht, mar dhaoine aonair nó i dteannta a chéile mar ghrúpa, le bacainní ar rannpháirtíocht, lena n-áirítear costais airgeadais, easpa iompair, agus samhlacha míchuí chun rannpháirtíocht a eagrú, easpa spreagtha, faisnéise, agus cumas chun rannpháirtíocht éifeachtach a éascú, agus gan cluas éisteachta a fháil agus gan luach curtha lena n-ionchur sna próisis chomhairliúcháin.
- Gan freagairt do riachtanais shonraithe agus iad a chur san áireamh
- Easpa rochtana ar an bhfaisnéis agus ar an gcumas atá riachtanach chun roghanna eolasacha a dhéanamh.

Maidir le **taithí**:

- Bheith thíos le hidirdhealú, ciapadh, agus steiréitíopáil, lena n-áirítear aon tuairimí a mheastar a bheith acu maidir le riachtanais agus uaillmhianta
- Leithlisiú mar gheall ar láithreacha a chuireann srian le rochtain ar thacaíochtaí agus deiseanna eacnamaíocha agus sóisialta, agus eisiamh maidir le bheith mar chuid den phobal.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Gan éagsúlacht pobail a aithint agus pleanáil lena haghaidh trí dhearadh
- Gan éagsúlacht laistigh de phobal a aithint agus pleanáil lena haghaidh trí dhearadh
- Easpa soláthair nó gan an spás riachtanach a chur ar fáil don éagsúlacht
- Easpa sonraí ar an Lucht Siúil agus easpa aitheantóra eitnigh.

B: Straitéisí Beartais Náisiúnta

Sainaithnítear sa Straitéis Náisiúnta Óige 2015-2020 (2014) saincheisteanna a bhaineann le staid, taithí agus féiniúlacht maidir leis an bhforas aoise (daoine óga 10-24 bliana d'aois).

Maidir le **cás**:

- In 2014, tuairiscíodh go raibh thart ar 74,000 duine idir 15-24 bliana d'aois in Éirinn (16.7%) nach raibh in oideachas, fostaíocht ná oiliúint i gcomparáid le meán an ECFE de 12.6%. Níl níos mó ná oideachas meánscoile íochtaraí ag breis is 50% de dhaoine óga atá dífhostaithe (20-24 bliana d'aois)
- In 2014, bhí 23.9% de dhaoine óga idir 15-24 bliana d'aois dífhostaithe. Tá an treocht thíos, ó bheagnach 80,000 ar an meán in 2009 go 47,000 ar an meán in 2014
- In 2013, bhí 14% de dhaoine óga idir 15-24 bliana d'aois i mbochtaineacht ar bhonn leanúnach
- Ní théann ach 12% de leanaí iar-bhunscoile i mbun leibhéil mholta de ghníomhaíocht coirp; Tá 6% de leanaí 13 bliana d'aois murtallach, agus tá 20% eile róthrom. Meastar gur óltóirí seachtainiúla iad 20% de dhaoine 16 bliana d'aois
- In 2013 bhí an ráta féinmharaithe do dhaoine óga in Éirinn idir 15-19 mbliana ar an gceathrú ráta is airde san AE. Ní raibh aon teagmháil ag formhór na ndaoine óga a fhaigheann bás trí fhéinmharú le gairmí meabhairshláinte
- D'aithin daoine óga meabhairshláinte, oideachas, ionchuimsitheacht, fostaíocht, rochtain ar sheirbhísí, obair óige/eagraíochtaí óige, agus tacú le haistriú mar réimsí ina bhfuil gá le fócas.

Maidir le **taithí**:

- D'fhulaing beagnach an ceathrú cuid de leanaí idir 9-16 bliana d'aois (23%) a ndearnadh suirbhé orthu in Éirinn in 2012 bulaíocht de chineál éigin, ar líne nó as líne (is é an dara ceann an ceann is minice)
- Tá daoine óga, go háirithe cailíní óga, i mbaol féiníomhá dhiúltach agus brú ó na meáin a bhaineann le híomhá coirp.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Léiríonn taighde go bhfuil ardleibhéal bulaíochta hómafóbaí i scoileanna agus i suíomhanna eile, agus sainaithníodh é seo, in éineacht le diúltú teaghlaigh, mar chúis le drochthorthaí meabhairshláinte níos déanaí sa saol do dhaoine óga LADT (leispiach, aerach, déghnéasach, trasinscneach)
- I gcás na ndaoine óga sin in Éirinn a fhéinaithníonn iad féin mar LADT, is é 12 bhliain an aois is coitianta, agus is é 17 mbliana an aois is coitianta a dtosaíonn siad ar an bpróiseas 'teacht amach' le daoine eile. Is minic gur tréimhse uaignis é seo do dhaoine óga LADT.

Aithnítear sa Straitéis Óige Náisiúnta LADTI+ 2018-2020 saincheisteanna a bhaineann le staid, taithí agus féiniúlacht maidir le hinscne agus claonadh gnéis.

Maidir le **cás**:

- Bíonn leibhéil arda fadhbanna meabhairshláinte ag daoine óga LADTI+, lena n-áirítear rátaí níos airde de strus tromchúiseach, imní, dúlagar, féindochar, agus iarracht ar fhéinmharú.

Maidir le **taithí**:

- Tá dúshláin idirdhealaithe, íospartha, stiogma agus mí-úsáide le sárú ag daoine óga LADTI+

- Tá dúshláin le sárú ag daoine óga LADTI+ maidir le deacrachtaí ag teacht amach san ionad oibre, go háirithe ag daoine trasinscne
- Tá dúshláin le sárú ag daoine óga LADTI+ maidir le deacrachtaí a bhaineann le glacadh le féiniúlacht LADTI+ ag teaghlaigh, pobail agus an tsochaí i gcoitinne.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Eolas agus tuiscint theoranta ar shaincheisteanna LADTI+ ag soláthraithe seirbhíse príomhshrutha agus ag gairmithe a bhíonn i dteagmháil le daoine óga LADTI+
- Tugann daoine óga LADTI+ aghaidh ar dhúshláin a bhaineann le spásanna a dheighltear ar bhonn inscne, amhail scoileanna aonghnéis, leithris agus áiseanna athraithe, do dhaoine óga trasinscne agus neamh-dhénártha
- Tá meicníochtaí taighde agus bailithe sonraí do dhaoine LADTI+ in Éirinn agus go hidirnáisiúnta fós ina dtús agus teastaíonn forbairt shuntasach uathu. Gan aon sonraí oifigiúla ar dhaoine trasinscne nó neamh-dhénártha. Is grúpa eile iad daoine óga idirghnéasacha atá deacair a chainníochtú mar gheall ar na castachtaí a bhaineann le sainmhíniú soiléir ar an ngrúpa seo.

Aithnítear sa Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú LGBTI+ 2019-2021 saincheisteanna a bhaineann le cásanna, taithí agus féiniúlacht maidir le daoine LADTI+.

Maidir le **cás**:

- Leagadh béim ar thábhacht an ionchuimsithe san ionad oibre ag beagnach gach ceardlann agus thuairiscigh rannpháirtithe go bhfuil bacainní suntasacha fós ann d'fhostaithe LADTI+
- Tá sé tugtha le fios ag daoine LADTI+i gceantair thuaithe go bhfuil baol ann go mbeidís scoite amach.

Maidir le **taithí**:

- I sonraí le déanaí ón bPríomh-Oifig Staidrimh, thuairiscigh daoine a shainaithníonn mar LADTI+ (33.2%) na rátaí idirdhealaithe ab airde, agus ina dhiaidh sin daoine ó chúlraí eitneacha neamhbhána (33.1%), daoine dífhostaithe (30.2%) agus daoine nach Éireannaigh iad (26.7%)
- Bagairtí maidir le sábháilteacht agus slándáil a bhíonn ag daoine LADTI+. Ní bhraitheann daoine LADTI+ sábháilte i gcónaí sa spás poiblí agus ar iompar poiblí
- Leanann daoine LADTI+ ar aghaidh ag fulaingt leibhéil do-ghlactha de chiapadh, de leatrom i roinnt ionad oibre agus bíonn saincheisteanna sláinte ar leith acu
- Tháinig an gá le hionadaíocht mhéadaithe agus neamhsteiréitipiciúil ar fhéiniúlachtaí LADTI+ chun cinn mar théama i rith an ama le linn an phróisis chomhairliúcháin.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Le go mbeidh rochtain ag daoine LADTI+ ar sheirbhísí ar bhonn comhionann le daoine eile, beidh ar sheirbhísí príomhshrutha a chinntiú go gcuireann siad lionsa LADTI+ i bhfeidhm ar sholáthar seirbhísí
- Ó athbhreithniú ar an litríocht ábhartha, measadh gurb í an cheist is tábhachtaí atá ann de réir freagróirí sa chéad suirbhé 'Ceisteanna Móra' ar dhaoine LADT ná a bheith in ann oibriú i dtimpeallacht inar féidir le daoine a bheith iomlán oscailte faoina ngnéasacht agus faoina bhféiniúlacht inscne agus a bhféiniúlacht bharántúil a thabhairt leo gan eagla roimh leatrom

- Is éard atá sa phobal LADTI+ éagsúlacht shaibhir féiniúlachtaí a bhfuil riachtanais agus dearcthaí sonracha ag gach ceann acu nach féidir aghaidh a thabhairt orthu ar bhealach aonchineálach.

Aithníonn [Beartas agus Straitéis um Chomhionannas, Cearta an Duine Éagsúlacht na Comhairle Ealaíon] saincheisteanna a bhaineann le cásanna, taithí agus féiniúlacht do raon grúpaí.

Maidir le **cás**:

- Laistigh de na healaíona in Éirinn, tá go leor éagothroime fós ann agus tá líon suntasach daoine ann a leanann de bheith ag fulaingt ó bhaic ar bheith rannpháirteach sna healaíona mar gheall ar a gcúlra socheacnamaíoch, a n-eitneachas nó a reiligiún, a gclaonadh gnéasach nó a bhféiniúlacht inscne, a stádas teaghlaigh, a n-aois, a bheith mar dhuine den Lucht Siúil, nó de bharr easpa cóiríochta do dhaoine faoi mhíchumas
- Leanann ealaíontóirí baineanna ar fud raon disciplíní ealaíonta orthu ag teacht ar bhacainní tromchúiseacha ar a ngairmeacha beatha agus a stór a chur chun cinn ar bhealach atá comhionann lena bpiaraí fireanna.

Sainaithnítear sa National Traveller and Roma Strategy 2017-2022 saincheisteanna a bhaineann le cásanna, le taithí agus le féiniúlacht maidir leis an Lucht Siúil agus na Romaigh.

Maidir le **cás**:

- Fuarthas amach sa taighde go seasann an Lucht Siúil amach mar ghrúpa a mbíonn an-mhíbhuntáiste acu ó thaobh fostaíochta, tithíochta agus sláinte de agus go bhfuil réamhchlaontacht an-láidir os a gcomhair
- Is lú i bhfad an seans go mbeidh a dteach féin ag duine den Lucht Siúil i gcomparáid leis an daonra ginearálta (20% in aghaidh 70%), in ainneoin go bhfuil cónaí ar cheithre oiread teaghlach den Lucht Siúil in aon seomra amháin
- In 2013: Bhí 361 teaghlach den Lucht Siúil ina gcónaí ar "láithreáin neamhúdaraithe"; Bhí 188 teaghlach den Lucht Siúil ina gcónaí ar "bhánna seirbhíse bunúsacha"; Roinn 182 teaghlach den Lucht Siúil láithreáin stad bhuana; Roinn 17 teaghlach den Lucht Siúil bánna seirbhíse bunúsacha/láithreáin stad neamhbhuana; agus 663 teaghlach den Lucht Siúil ag roinnt tithe
- Thuairiscigh an Lucht Siúil nach bhfuil cóiríocht a bhaineann go sonrach leis an Lucht Siúil á húsáid ag an Lucht Siúil ar na cúiseanna seo a leanas: teannas, coinbhleacht, agus imeaglú laistigh de agus idir teaghlaigh den Lucht Siúil, suíomh agus dearadh láithreán agus scéimeanna, sláinte, róphlódú agus droch-chothabháil/drochbhainistiú ar láithreáin
- Tá difríocht mhór idir an Lucht Siúil agus daoine nach den Lucht Siúil iad ó thaobh an leibhéil oideachais a bhaintear amach. Tá míbhuntáiste an Lucht Siúil sa mhargadh saothair nasctha go mór leis an míbhuntáiste oideachais sin
- Fuarthas amach i Staidéar Uile-Éireann Sláinte 2010 go raibh 84% den Lucht Siúil le linn an staidéir dífhostaithe. Léiríonn Daonáireamh 2011 go raibh 81.2% gan obair as líon iomlán de 4,144 bean den Lucht Siúil. Tugann go leor Taistealaithe óga le fios gur fíorbheagán tairbhe atá ann fanacht ar scoil mar nach raibh seans ar bith go bhfaighfí fostaíocht íoctha ina dhiaidh sin de bharr idirdhealú. Braitheann siad gurb é an t-aon bhealach le dul ar aghaidh

agus poist a fháil ná comhtháthú a dhéanamh, bheith cosúil leis an daonra socraithe agus a bhféiniúlacht féin a shéanadh

- Tugadh faoi deara i bpreasráiteas ón nGníomhaireacht um Chearta Bunúsacha (an 29 Samhain 2016) go bhfuil 80% de na Romaigh a cuireadh faoi agallamh i mbaol bochtaineachta i gcomparáid le meán an AE de 17%.

Maidir le **taithí**:

- Ní i gcónaí a chaitear le níos mó ná 40% den Lucht Siúil le dínit agus le meas.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Bheadh aitheantas ar oidhreacht, cultúr agus féiniúlacht ar leith an Lucht Siúil agus ar a n-áit speisialta i sochaí na hÉireann fíorthábhachtach d'fhíorú an Lucht Siúil, d'fhéinmheas an Lucht Siúil agus chun oidhreacht an imeallaithe agus an idirdhealaithe a raibh an pobal thíos leis a shárú.

Aithníonn nó díríonn an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais 2017-2022 ar shaincheisteanna a bhaineann le cás, taithí agus féiniúlacht do dhaoine faoi mhíchumas.

Maidir le **cás:**

- Tá 31% de dhaoine faoi mhíchumas i bhfostaíocht íoctha i gcomparáid le 71% de dhaoine gan mhíchumas i bhfostaíocht
- Cónaíonn 42% de dhaoine faoi mhíchumas i dteaghlach gan post, rud a fhágann go bhfuil siad i mbaol bochtaineachta
- Bíonn rannpháirtíocht agus torthaí oideachais níos measa ag daoine faoi mhíchumas. Ní raibh oideachas dara leibhéal críochnaithe ag 50% de dhaoine faoi mhíchumas i gcomparáid le 22% de dhaoine gan mhíchumas.

Maidir le **taithí:**

- Is mó an seans go gcónaíonn daoine faoi mhíchumas ina n-aonar
- Daoine faoi mhíchumas a chónaíonn i suíomhanna comhchruinnithe
- Easpa eolais agus feasachta i measc daoine faoi mhíchumas faoina roghanna maidir le cinnteoireacht thacaithe
- Easpa oiliúna don fhoireann a oibríonn le daoine faoi mhíchumas.

Maidir le **féiniúlacht,**

- Saincheisteanna rochtana do dhaoine faoi mhíchumas maidir le foirgnimh phoiblí, iompar poiblí, córais TF a úsáidtear chun seirbhísí a sholáthar, agus áiseanna lasmuigh, easpa dearadh uilíoch ar an timpeallacht thógtha
- Easpa soláthair d'úsáideoirí Theanga Chomharthaíochta na hÉireann agus iad ag teacht ar sheirbhísí poiblí agus ateangaireacht in aisce ag teastáil agus iad ag baint leas as seirbhísí.

C: Taighde Náisiúnta

Aithnítear saincheisteanna sa tuarascáil taighde Roma in Ireland, Access to Fair and Decent Work, Pavee Point, 2023 a bhaineann le staid, taithí agus féiniúlacht i ndáil leis an bpobal Romach.

Maidir le **cás**:

- Tá ceart oibre ag 95% de na teaghlaigh Romacha in Éirinn. Tá 83.3% de na Romaigh dífhostaithe. I measc na mbacainní ar fhostaíocht bhí bacainní teanga agus litearthachta, easpa rochtana ar oiliúint nó cáilíochtaí riachtanacha, agus saincheisteanna sláinte go minic mar gheall ar dhroch-choinníollacha maireachtála agus fostaíochta
- Thuairiscigh 39% de dhaoine fásta i dteaghlaigh nach raibh siad ar scoil riamh, le difríocht shuntasach inscne - thuairiscigh 41% de mhná nach raibh siad ar scoil riamh, i gcomparáid le 22% d'fhir
- Bhí 20% de na Romaigh a ndearnadh suirbhé orthu imeallaithe go hiomlán ó sheirbhísí agus tacaíochtaí. Áiríodh leis seo maireachtáil i bhfíorbhochtaineacht, i gcóiríocht faoi bhun caighdeáin, uaireanta gan seomra folctha, cistin ná cócaireán. Thuairiscigh 60% eile de na freagróirí taithí ar bhochtaineacht ar bhonn leanúnach, lena n-áirítear gan dóthain breosla, bia nó teasa a bheith acu i gcónaí
- Is dúshlán mór é Coinníoll an Ghnáthchónaithe agus an chaoi a gcuirtear i bhfeidhm é in Éirinn. Tá easpa trédhearcachta sa phróiseas agus úsáideadh é mar uirlis chun na Romaigh a eisiamh ó rochtain a fháil ar thacaíochtaí bunúsacha
- Níor éirigh le 48.1% de na freagróirí a rinne iarratas ar chosaint shóisialta. Thuairiscigh 17.6% de dhaoine fásta go raibh déirce mar fhoinse ioncaim acu agus thuairiscigh 14% nach raibh aon ioncam acu
- Thuairiscigh 19.8% nach bhfuil uimhir PSP acu atá ríthábhachtach chun rochtain a fháil ar raon leathan seirbhísí, lena n-áirítear cur isteach ar chárta leighis agus cosaint shóisialta
- Tá go leor Romach ina gcónaí i ndálaí atá róphlódaithe agus contúirteach. Tuairiscíonn 46% de na Romaigh go raibh siad gan dídean ag tráth éigin ina saol
- Bhí easpa tacaíochta cúram leanaí mar bhacainní ar na Romaigh a bhí ag iarraidh teacht ar fhostaíocht, go háirithe do mhná Romacha.

Maidir le **taithí**:

- Gné de shaol laethúil na Romach uile in Éirinn is ea ciníochas agus leithcheal agus braitear ciníochas ar feadh a saoil agus ar fud gach gné dá saol. San áit a raibh na Romaigh fostaithe, bhí go leor tuairiscí idirdhealaithe san ionad oibre. Thuairiscigh 84% de na Romaigh go ndearnadh leatrom orthu agus iad ag iarraidh rochtain a fháil ar chosaint shóisialta agus bhraith beagnach dhá thrian de na Romaigh ar éirigh leo íocaíocht leasa shóisialaigh a fháil, go ndearnadh leatrom orthu maidir le rochtain a fháil ar íocaíochtaí
- Cónaíonn formhór na Romach i gCóiríocht Phríobháideach ar Cíos, agus thuairiscigh 93% go ndearnadh leatrom orthu agus iad ag iarraidh teach a fháil ar cíos, agus tiarnaí talún ag diúltú glacadh le Romaigh mar thionóntaí
- Chuir Suirbhé um Luachanna Eorpacha 2017 béim ar dhearcaí diúltacha i leith na Romach maidir le tithíocht, ag tabhairt faoi deara go bhfuil 62% den daonra os cionn 18 mbliana d'aois i gcoinne na Romach a bheith acu mar chomharsana.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Is dúshlán é líofacht sa Bhéarla agus thuairiscigh 71% de na freagróirí go raibh deacracht acu Béarla a léamh. Ba lú an seans go dtuairisceodh Romaigh le Béarla líofa acu go ndearnadh leatrom orthu maidir le rochtain a fháil ar chosaint shóisialta ná na Romaigh le Béarla teoranta

- Tháinig roinnt feabhsuithe ar chúrsaí i gcás Romaigh den dara glúin a rugadh nó a tógadh in Éirinn. Mar sin féin, ní chuireann go leor Romach in iúl go poiblí gur Romaigh iad. I gcás go leor Roma atá ag obair tá faitíos roimh leatrom, agus mar thoradh air sin cuireann go leor daoine i bhfolach ar a n-eitneachas. Bhí bacainní breise ar fhostaíocht i gcás mná Romacha. Déanann go leor de na mná cur síos ar an gcaoi ar athraigh siad na héádaí a chaith siad ionas go bhféadfadh siad a bhféiniúlacht a cheilt
- Tá ag teip ar pháirtithe leasmhara reachtúla seirbhísí atá inniúil ó thaobh cultúir de a sholáthar agus aghaidh a thabhairt ar na leibhéil eisiaimh shóisialta agus míbhuntáistí socheacnamaíocha a chuireann bac ar rochtain ar líonraí agus deiseanna oideachais, oiliúna agus fostaíochta.

Aithnítear sa tuarascáil taighde Discrimination and Inequality in Housing, IHREC & ESRI, 2018 saincheisteanna a bhaineann le staid agus taithí maidir le cúiseanna míchumais, stádas teaghlaigh, aoise, cine, an Lucht Siúil, agus stádas socheacnamaíoch.

Maidir le **cás**:

- Is mó seans go mbeidh daoine faoi mhíchumas thíos le díothacht tithíochta agus chomhshaoil agus is dóichí go mairfidh siad i gcoinníollacha róphlódaithe. I gcás róphlódaithe is é is cúis leis sin ná ioncam íseal, ach nuair a rialaítear ioncam agus tionacht tithíochta tá an míbhuntáiste ar an dá ghné eile fós ann
- Tá tuismitheoirí aonair faoi mhíbhuntáiste maidir le cáilíocht na tithíochta agus timpeallacht na comharsanachta ach níl siad faoi mhíbhuntáiste mar gheall ar róphlódú, toisc gur lú iad. Tá dlús de chíosaithe an Údaráis Áitiúil ina chomhartha ar timpeallacht áitiúil níos boichte. Mar sin féin, bíonn níos mó díothachta tithíochta i gceist do thuismitheoirí aonair ná mar a bhíonn do theaghlaigh ina bhfuil beirt daoine fásta nó níos mó agus leanaí, laistigh den earnáil tithíochta, den réigiún agus den leibhéal ioncaim céanna
- Ba mhó an seans go mbeadh náisiúnaigh neamh-AE thíos leis an róphlódú i gcomparáid le náisiúnaigh na hÉireann a raibh na tréithe céanna acu (lena n-áirítear ioncam, an earnáil tithíochta agus ceantar), agus ba mhó an seans go n-éireodh leo díothacht tithíochta le hioncam sealúchais agus seasmhach sa réigiún (cé nach earnáil tithíochta é)
- Bhí daoine óga idir 18-29 bliain faoi mhíbhuntáiste freisin sna trí ghné go léir, go háirithe an róphlódú, agus arís níor mhínigh an earnáil ioncaim ná na tithíochta na héifeachtaí seo. Bhí leibhéil níos airde de dhíothacht chomhshaoil agus róphlódú ag daoine sa chatagóir 30-39 ach ní raibh siad i mbaol díothacht tithíochta
- Bhí níos mó seans ann go mbeadh tionóntaí a bhí ag fáil TC thíos le díothacht tithíochta agus róphlódú ná daoine eile a raibh na tréithe céanna acu (m.sh. aois, náisiúntacht, inscne, comhdhéanamh teaghlaigh). Ina theannta sin, bhí na difríochtaí seo le sonrú nuair a bhí ioncam seasta, cé nach raibh sé suntasach ó thaobh staitistice de ach ag an leibhéal 10 faoin gcéad mar gheall ar líon beag a bheith ar fáil le haghaidh anailísiú
- Tá ró-ionadaíocht ag náisiúnaigh nach Éireannaigh iad i measc na ndaoine gan dídean. Gan cásanna nach féidir náisiúntacht a aithint, is ionann iad agus 13 faoin gcéad de dhaonra gnáthchónaithe na hÉireann, ach is ionann iad agus 25 faoin gcéad de na daoine gan dídean a bhfuil gnáthchónaí orthu in Éirinn

- Is iad na grúpaí eitneacha agus cultúrtha is mó atá i mbaol ná Lucht Siúil na hÉireann agus Daoine Dubha, comhdhéanta de 9 faoin gcéad agus 11 faoin gcéad de na daoine gan dídean, faoi seach
- Is mó an baol do thrí mhórphobal reiligiúnacha – Protastúnaigh, Moslamaigh, agus Críostaithe Ceartchreidmheacha. Tá ró-ionadaíocht ag Moslamaigh go háirithe, arb ionann iad agus beagnach 6 faoin gcéad de na daoine gan dídean ach gan ach 1 faoin gcéad den daonra iomlán
- Is máithreacha aonair atá i gceannas ar 60 faoin gcéad de na teaghlaigh gan dídean, grúpa arb ionann iad agus 16 faoin gcéad d'aonaid teaghlaigh an Stáit
- Tá baint ag aois le heaspa dídine freisin. Tá ró-ionadaíocht á déanamh ar dhaoine óga, agus ar fhir óga go háirithe, i measc an daonra gan dídean.

Maidir le **taithí**:

- Tá baint láidir agus dhiúltach ag aois le hidirdhealú tithíochta, tá sé sé huaire níos dóchúla go dtuairisceoidh an grúpa is óige (18-34) idirdhealú tithíochta i gcomparáid leis an ngrúpa is sine (65 bliana d'aois nó níos sine)
- Tá sé 3.5 oiread níos dóchúla go ndéanfar leithcheal ar dhaoine dubha ná ar Éireannaigh Gheala. Mar an gcéanna, tá sé 1.7 n-uaire níos dóchúla go ndéanfar idirdhealú i gcoinne daoine ó 'eitneachas eile' ná an grúpa Bán-Éireannach.
- Maidir leis an bhforas seo, ba iad an Lucht Siúil an grúpa ba mhó faoi mhíbhuntáiste agus é naoi n-oiread níos dóchúla go ndéanfaí leithcheal orthu ná ar Éireannaigh Bhána
- Tá dhá oiread seans ann go dtuairisceodh daoine faoi mhíchumas idirdhealú maidir le teacht ar thithíocht – is fíor-rialú é seo maidir le stádas fostaíochta chomh maith le tionacht tithíochta
- I gcomparáid le lánúineacha gan leanaí, bhí sé dhá uair níos dóchúla go ndéanfaí idirdhealú ar thuismitheoirí aonair, agus bhí sé 1.5 uaire níos dóchúla go dtuairisceodh daoine aonair gan leanaí idirdhealú tithíochta
- Tá dhá oiread níos mó seans ann go dtuairisceodh daoine aonair a bhfuil oideachas meánscoile íochtaraí nó níos ísle acu idirdhealú ná daoine aonair a bhfuil ardleibhéal oideachais acu. Maidir le stádas fostaíochta, tuairiscíonn daoine dífhostaithe, mic léinn, agus go háirithe daoine neamhghníomhacha leibhéil níos airde idirdhealaithe i gcomparáid le daoine fostaithe. Ar deireadh, tháinig sé chun solais go raibh baint láidir ag tionacht tithíochta le hidirdhealú. Tá sé 4 huaire agus 4.6 uaire níos dóchúla go dtuairisceoidh cíosaithe Údaráis Áitiúla agus cíosaithe príobháideacha, faoi seach, idirdhealú ná úinéirí tí.

Aithnítear in Míchumas agus Idirdhealú in Éirinn, CÉCDC agus ITES, 2018 saincheisteanna a bhaineann le cásanna agus taithí maidir le cúis an mhíchumais.

Maidir le **cás**:

- Tá sé léirithe ag taighde roimhe seo go méadaíonn míchumas an baol bochtaineachta toisc go bhfuil ráta rannpháirtíochta níos ísle ag daoine faoi mhíchumas sa mhargadh saothair ná iad siúd gan mhíchumas

- Tá rannpháirtíocht sa mhargadh saothair do dhaoine faoi mhíchumas fós níos ísle ná rátaí rannpháirtíochta an phobail i gcoitinne: dóibh siúd atá 15 bliana d'aois agus níos sine, bhí 22 faoin gcéad de dhaoine faoi mhíchumas ag obair i gcomparáid le níos mó ná leath (53 faoin gcéad) den daonra iomlán
- Agus rialú a dhéanamh do raon tréithe, léirigh sé gur mó an seans go mbeidh pá in aghaidh na huaire níos ísle ag daoine a bhfuil tinneas ainsealach nó míchumas orthu i gcomparáid leo siúd nach bhfuil faoi mhíchumas
- Tá ró-ionadaíocht á déanamh ar dhaoine faoi mhíchumas i measc daoine gan dídean agus is dóichí go mbeidh droch-choinníollacha tithíochta acu. Tá sé breis agus 1.6 uair níos dóchúla go bhfuil cónaí ar dhaoine faoi mhíchumas i ndroch-choinníollacha tithíochta nó comharsanachta (m.sh. díon ag ligean tríd, ballaí tais, gan teas lárnach, coireacht/loitiméireacht sa cheantar, srl.)
- Tá gá le rochtain ar thithíocht shóisialta do dhaoine faoi mhíchumas a fheabhsú agus le deontais a sholáthar le haghaidh mionathruithe ar thithe chun rochtain nó tacaíochtaí/feistí eile a fheabhsú
- Léiríonn Daonáireamh 2016 go bhfuil gnóthachtáil oideachais i measc daoine faoi mhíchumas níos ísle ná an daonra i gcoitinne. Mar shampla, i measc iad siúd atá idir 15 agus 50 bliain d'aois agus iad faoi mhíchumas, níor chríochnaigh 13.7 faoin gcéad acu oideachas níos airde ná an bunleibhéal, i gcomparáid le 4.2 faoin gcéad den daonra i gcoitinne.

Maidir le **taithí**:

- Bíonn ar dhaoine faoi mhíchumas aghaidh a thabhairt ar idirdhealú 'níos rialta' ná daoine gan mhíchumas. Ar an meán, déantar leithcheal ar 15 faoin gcéad de dhaoine faoi mhíchumas i gcomparáid le 11 faoin gcéad díobh siúd nach bhfuil faoi mhíchumas. Is iad daoine le daille nó lagú amhairc tromchúiseach agus míchumais shíceolaíocha/mhothúchánacha is dóichí a dhéantar leithcheal orthu
- Léiríonn na sonraí freisin gur dóichí go ndéarfadh daoine faoi mhíchumas go raibh tionchar 'tromchúiseach' nó 'an-tromchúiseach' ar a ndea-bhail ag an idirdhealú. In 2014, dúirt 18 faoin gcéad de na daoine faoi mhíchumas a thuairiscigh go ndearnadh idirdhealú orthu go raibh éifeacht 'an-tromchúiseach' aige orthu, i gcomparáid le 10 faoin gcéad díobh siúd gan mhíchumas
- Áiríonn idirdhealú a bhaineann le hobair idirdhealú a dhéantar ar dhaoine agus iad ag lorg oibre nó san ionad oibre, agus scrúdaíodh é sin maidir leo siúd atá idir 18 agus 64 bliain d'aois a bhí faoi lé an chineáil sin idirdhealaithe (i.e. daoine a bhí gníomhach sa mhargadh saothair sa mhéid is go raibh siad ag obair nó go raibh siad ag lorg oibre sa dá bhliain roimhe sin). Bhí an seans go ndéanfaí leithcheal ar dhuine thart ar dhá oiread níos airde do dhaoine faoi mhíchumas i gcomparáid le daoine gan mhíchumas
- Chlúdaigh idirdhealú i seirbhísí poiblí na réimsí oideachais, sláinte, iompair agus seirbhísí poiblí eile. Seo áit a bhfuaireamar an bhearna ba mhó idir daoine faoi mhíchumas agus daoine nach bhfuil faoi mhíchumas, agus an seans idirdhealaithe thart ar thrí oiread níos airde i measc daoine faoi mhíchumas. Faightear an bhearna is mó idir daoine faoi mhíchumas agus daoine nach bhfuil faoi mhíchumas nuair a bhíonn daoine ag teacht ar sheirbhísí poiblí amhail sláinte, oideachas agus iompar

- Tá sé níos mó ná dhá oiread níos dóchúla go dtuairisceoidh daoine faoi mhíchumas idirdhealú a bhaineann le tithíocht.

Aithnítear i dtuarascáil taighde Who Experiences Discrimination in Ireland, IHREC & ESRI, 2017 saincheisteanna a bhaineann le cás agus taithí ar fud na ngrúpaí sainaitheanta.

Maidir le **cás**:

- D'fhéadfadh go gciallódh idirdhealú san earcaíocht go sanntar poist ar chaighdeán níos ísle go córasach do ghrúpaí áirithe nó go bhfanann siad dífhostaithe
- D'fhéadfadh pá agus ardú céime níos ísle, sásamh poist níos ísle agus riosca iomarcaíochta níos airde a bheith mar thoradh ar idirdhealú san ionad oibre
- I seirbhísí príobháideacha, d'fhéadfadh tionchar a bheith ag idirdhealú maidir le tithíocht níos boichte a fháil nó gan iasacht bhainc nó morgáiste a fháil ar dhálaí maireachtála
- Is féidir éifeachtaí dochracha a bheith ag caitheamh le daoine go héagórach ar fhéinmheas, ar fholláine agus ar shláinte.

Maidir le **taithí**:

- Tuairiscíonn mná rátaí níos airde d'idirdhealú san ionad oibre. Mhothaigh beagnach 7 faoin gcéad de mhná (6.7 faoin gcéad), i gcomparáid le 4.1 faoin gcéad d'fhir, go ndearnadh idirdhealú orthu ag an obair. Tá na rátaí idirdhealaithe braite i seirbhísí príobháideacha i bhfad níos airde do mhná (5.2 faoin gcéad) ná mar atá siad d'fhir (4.2 faoin gcéad)
- Tuairiscíonn freagróirí níos sine in aois oibre leibhéil idirdhealaithe i bhfad níos airde agus iad ag lorg oibre; Dúirt 12 faoin gcéad díobh siúd idir 45 agus 64 bliana d'aois gur fhulaing siad idirdhealú agus iad ag cuardach poist i gcomparáid le 5.2 faoin gcéad de dhaoine idir 18-24 bliana d'aois agus 5.9 faoin gcéad de dhaoine idir 25–44 bliana d'aois
- Tuairiscíonn aoisghrúpaí níos óige rátaí níos airde idirdhealaithe i seirbhísí príobháideacha, le difríochtaí suntasacha idir iad siúd idir 18–24 bliana d'aois (7.6 faoin gcéad) agus gach aoisghrúpa níos sine (idir 2.8 faoin gcéad agus 5.5 faoin gcéad)
- Bhí rátaí idirdhealaithe maidir le hobair a lorg i bhfad níos airde i measc grúpaí eitneacha Dubha/Eile (16.5 faoin gcéad) i gcomparáid le hAisigh agus Éireannaigh Bána (7.5 faoin gcéad) agus Daoine Bána nach Éireannaigh iad(5.4 faoin gcéad). Thuairiscigh beagnach 10 faoin gcéad den ghrúpa eitneachas Gorm/Eile leithcheal sna seirbhísí poiblí, i gcomparáid le 3.2 agus 3.6 faoin gcéad de Ghrúpaí Éireannach Bán agus Grúpaí Bána nach Éireannaigh iad faoi seach. Is in úsáid seirbhísí príobháideacha is mó atá an bhearna sa leithcheal tuairiscithe idir eitneachas Dubh/Eile agus Éireannaigh Bána/Daoine Bána nach Éireannaigh iad (idir 13 agus 14 pointe céatadáin); Thuairiscigh 18.5 faoin gcéad de ghrúpaí eitneacha Dubha/Eile agus 15.7 faoin gcéad de ghrúpaí eitneacha Áiseacha leithcheal a bhaineann le seirbhís phríobháideach, i gcomparáid le 4.1 faoin gcéad de dhaoine Bána Éireannacha agus 5.6 faoin gcéad de ghrúpaí eitneacha Bána nach Éireannaigh iad
- Tuairiscíonn an Lucht Siúil rátaí idirdhealaithe an-ard agus iad ag lorg oibre, áit a bhfuil sé deich n-uaire níos dóchúla go ndéanfar leithcheal orthu ná ar Éireannaigh Bhána. Tá sé os cionn 22 uair níos dóchúla go ndéarfadh duine den lucht siúil go bhfulaingíonn sé leatrom in Éirinn i seirbhísí príobháideacha (siopaí, tithe tábhairne, bialanna, bainc, agus tithíocht) ná mar a déarfadh Éireannaigh Bhána in 2014. Baineann an difríocht seo le gach seirbhís phríobháideach, ach go háirithe siopaí, tithe tábhairne, agus bialanna, ina bhfuil sé 38 uair

níos dóchúla go dtuairisceoidh an Lucht Siúil idirdhealú orthu ná Éireannaigh Bhána, fiú tar éis rialú a dhéanamh le haghaidh oideachais, stádas fostaíochta agus tionacht tithíochta.

- I gcomparáid le Caitlicigh, tuairiscíonn baill de reiligiúin mhionlaigh rátaí idirdhealaithe níos airde san ionad oibre agus i seirbhísí poiblí agus príobháideacha. Dúirt 11.3 faoin gcéad díobh siúd a bhfuil a gcreideamh sa chatagóir 'Eile' gur fhulaing siad leatrom ag an obair, i gcomparáid le 4.8 faoin gcéad, 5.3 faoin gcéad agus 6 faoin gcéad díobh siúd a bhí ina gCaitlicigh, ag Eaglais na hÉireann nó gan chreideamh. Thuairiscigh 6.4 faoin gcéad díobh siúd a bhfuil creideamh eile acu, i gcomparáid le 3.1 faoin gcéad agus 1.7 faoin gcéad díobh siúd a bhfuil a reiligiún Caitliceach nó Eaglais na hÉireann, idirdhealú i seirbhísí poiblí. Mar a tharla i seirbhísí poiblí, tuairiscíonn na daoine a bhfuil a reiligiún 'eile' rátaí níos airde idirdhealaithe in úsáid seirbhísí príobháideacha (10 faoin gcéad) i gcomparáid le Caitlicigh (4.2%)
- Bhí sé níos mó ná dhá oiread níos dóchúla go dtuairisceodh daoine faoi mhíchumas idirdhealú agus iad ag lorg oibre, i gcomparáid leo siúd nach raibh faoi mhíchumas (15.5 faoin gcéad i gcomparáid le 6.7 faoin gcéad). Thuairiscigh beagán os cionn 7 faoin gcéad de na freagróirí faoi mhíchumas go ndearnadh idirdhealú orthu agus iad ag úsáid seirbhísí poiblí, i gcomparáid le 2.8 faoin gcéad díobh siúd nach raibh faoi mhíchumas. Thuairiscigh daoine faoi mhíchumas go ndearnadh níos mó idirdhealú orthu agus iad ag baint úsáid as seirbhísí príobháideacha (7.3 faoin gcéad) ná iad siúd nach raibh faoi mhíchumas (4.3 faoin gcéad)
- Is cosúil go mbíonn tionchar ag stádas teaghlaigh ar rátaí idirdhealaithe ina measc siúd atá ag lorg oibre, go háirithe do thuismitheoirí aonair. Tuairiscíonn níos mó ná 12 faoin gcéad de thuismitheoirí aonair nach raibh pósta riamh leithcheal agus iad ag cuardach oibre agus tá difríocht shuntasach idir sin agus iad siúd atá singil gan leanaí (6.3 faoin gcéad) agus iad siúd atá ag comhchónaí le leanaí (5.5 faoin gcéad) agus gan leanaí (3.9 faoin gcéad)
- Thuairiscigh tuismitheoirí aonair nár pósadh riamh an ráta idirdhealaithe ab airde i seirbhísí príobháideacha (10.3 faoin gcéad), i bhfad níos airde ná iad siúd a bhí singil nó a bhí pósta roimhe sin gan leanaí (4.9 faoin gcéad), pósta gan leanaí, agus pósta nó ag déanamh comhchónaí le leanaí (3.3 faoin gcéad, 3.8 faoin gcéad agus 6.1 faoin gcéad, faoi seach). Bhí difríocht shuntasach idir an grúpa sin agus an grúpa tuismitheoirí aonair a bhíodh pósta, agus thuairiscigh 5.6 faoin gcéad díobh idirdhealú a bhain le seirbhís phríobháideach
- I dtéarmaí stádas teaghlaigh, tuairiscíonn iad siúd a bhí pósta roimhe seo agus atá gan leanaí (4.7 %) agus tuismitheoirí aonair nár phós riamh (5.9%) leibhéil idirdhealaithe i bhfad níos airde sna seirbhísí poiblí i gcomparáid leo siúd atá singil agus gan leanaí, ag comhchónaí agus gan leanaí, nó pósta le leanaí.

Sainaithnítear saincheisteanna i dTuarascáil 2017 an Chomhchoiste um Coimirce Sóisialaí ar Sheasamh Tuismitheoirí Aonair a bhaineann le tuismitheoirí aonair.

Maidir le **cás**:

- Tá dífhostaíocht i gcónaí níos airde do thuismitheoirí aonair ná do thuismitheoirí atá ina lánúineacha. As tuismitheoirí aonair, bhí 14.4 faoin gcéad dífhostaithe i gcomparáid le 11.8 faoin gcéad de lánúineacha. Ní raibh ach 42.5 faoin gcéad de thuismitheoirí aonair fostaithe, i gcomparáid le 69.3 faoin gcéad i gcás an chinn i dteaghlaigh dhá thuismitheora

- Déanann tuismitheoirí aonair cion níos airde d'obair pháirtaimseartha i gcomparáid le tuismitheoirí i lánúineacha. Agus tuismitheoirí aonair mar chion os cionn 50% d'oibrithe páirtaimseartha ar bhonn leanúnach ó 2006 i leith
- Tá na rátaí bochtaineachta ar bhonn leanúnach, 26.2%, ag teaghlaigh aontuismitheora ar na rátaí is airde i measc grúpa ar bith i sochaí na hÉireann. Fulaingíonn tuismitheoirí aonair rátaí níos airde díothachta ag 57.9% i gcomparáid le 25.5% sa daonra i gcoitinne. Tá sé trí huaire níos dóchúla (26.2%) go mairfeadh leanaí i dteaghlaigh aontuismitheora i 'mbochtaineacht ar bhonn leanúnach' ná teaghlaigh le beirt daoine fásta a bhfuil idir leanbh amháin agus triúr leanaí acu (7.7%)
- Tá costais chúram leanaí in Éirinn ar na costais is airde san ECFE (tagairt). Bíonn tionchar níos suntasaí ag na costais seo ar thuismitheoirí aonair, mar chúramóirí aonair a bpáistí
- Cuireann easpa dídine isteach go díréireach ar theaghlaigh aontuismitheora. Is teaghlaigh aontuismitheora iad 65% de na teaghlaigh gan dídean ach is ionann teaghlaigh aontuismitheora agus 26% de na teaghlaigh ar fad. Is cúis le heaspa dídine é an foréigean baile freisin i dteaghlaigh aontuismitheora.

D. Aighneachtaí Idirnáisiúnta agus Náisiúnta

Aithníonn tuarascáil IHREC 2021 Éire agus an Cúnant Idirnáisiúnta ar Chearta Eacnamaíochta, Sóisialta agus Cultúir saincheisteanna a bhaineann le cás, taithí agus féiniúlacht do raon grúpaí.

Maidir le **cás**:

Bochtaineacht

- Ba é 5% an ráta de bhochtaineacht ar bhonn leanúnach in 2020, ba é an ráta 'i mbaol bochtaineachta' ná 13.2% agus bhí 15.6% den daonra thíos le díothacht fhorfheidhmithe
- Tá os cionn 33% de dhaoine nach bhfuil in ann obair a dhéanamh de bharr tinnis nó míchumais i mbaol bochtaineachta,

Fostaíocht

- Is í an bhacainn is coitianta a thuairiscítear ar ionchuimsiú sóisialta ná a bheith i dteaghlach gan phost. ba iad na daoine ba mhó a bhí i mbaol bochtaineachta in 2020 ná iad siúd nach raibh in ann oibriú mar gheall ar mhíchumas nó tinneas (33.7%), agus daoine dífhostaithe (32%)
- Fuarthas amach i dtaighde bunaithe ag an gCoimisiún go mbíonn bacainní suntasacha ar mhná, ar thuismitheoirí aonair, ar dhaoine óga, ar imircigh, ar mhionlaigh eitneacha, lena n-áirítear an Lucht Siúil, agus ar dhaoine faoi mhíchumas maidir lena gceart chun obair chuibhiúil a bhaint amach
- Bhí rátaí fostaíochta níos ísle ag mná in 2019 (68 faoin gcéad) ná ag fir (79 faoin gcéad). Seasann bearnaí pá agus pinsin idir na hinscní ag thart ar 14%, agus 38%, faoi seach
- Tuairiscíonn imircigh nach as an AE iad rátaí fostaíochta níos ísle agus rátaí arda dífhostaíochta i gcomparáid le daoine a rugadh in Éirinn, agus tuairiscíonn imircigh ón Oirthear an AE go bhfuil gnóthachtáil cheirde níos ísle acu ná mar atá ag daoine a rugadh in Éirinn
- San fhostaíocht, tá poist íoctha ag 17% de mhná ón Lucht Siúil agus ag 13% d'fhir ón Lucht Siúil i gcomparáid le 68% de mhná na hÉireann agus 80% d'fhir go ginearálta

- Tá rátaí fostaíochta in Éirinn fós i measc na rátaí is ísle san AE do dhaoine faoi mhíchumas (32.2% i gcomparáid le 50.6% san AE in 2017)
- Maidir le slándáil agus cobhsaíocht oibre, bhí conradh sealadach ag trian (33 faoin gcéad) d'oibrithe óga (18-24), i gcomparáid le 6 faoin gcéad de dhaoine idir 25-64 bliana d'aois in 2019.

Tithíocht agus easpa dídine

- Léiríonn torthaí an Choimisiúin leithcheal leanúnach tithíochta agus míbhuntáiste i measc grúpaí ar leith in Éirinn, lena n-áirítear tuismitheoirí aonair agus a leanaí, grúpaí mionlaigh eitneacha, lena n-áirítear an Lucht Siúil, imircigh agus daoine faoi mhíchumas - a mbíonn constaicí iolracha roimh gach duine acu maidir lena gceart ar thithíocht imleor a chomhlíonadh
- Thuairiscigh níos lú ná 25 faoin gcéad de thuismitheoirí aonair úinéireacht tí, i gcomparáid le 70 faoin gcéad den daonra iomlán
- Tuairiscíonn daoine faoi mhíchumas leibhéil arda idirdhealaithe maidir le rochtain ar thithíocht. Bíonn fadhbanna cáilíochta tithíochta ag 29 faoin gcéad de dhaoine atá faoi mhíchumas, i gcomparáid leo siúd nach bhfuil faoi mhíchumas (21 faoin gcéad)
- Cónaíonn beagnach 3,000 duine faoi mhíchumas i suíomhanna comhchruinnithe, áit a mbíonn coinníollacha maireachtála institiúideacha ag go leor acu. Tá níos mó ná 1,300 duine faoi mhíchumas faoi 65 bliana d'aois i gcóiríocht mhíchuí i dtithe altranais do dhaoine scothaosta toisc nach féidir leo teacht ar thacaíochtaí chun cur ar a gcumas cónaí sa phobal
- Tá an Coimisiún an-bhuartha i gcónaí faoi neamhdhóthanacht agus ganntanas cóiríochta atá oiriúnach ó thaobh cultúir de don Lucht Siúil in Éirinn. Baineann teip leanúnach an Stáit cóiríocht a sholáthar don Lucht Siúil an bonn ó chultúr agus ó fhéiniúlacht an Lucht Siúil. Fuair CÉCDC/ITES amach go raibh sé naoi n-uaire níos dóchúla go mbeadh an Lucht Siúil thíos le hidirdhealú tithíochta i gcomparáid leis an daonra i gcoitinne
- Is lú an seans go mbeidh fadhbanna cáilíochta tithíochta ag úinéirí tí (17 faoin gcéad) i gcomparáid leo siúd a ligtear ar cíos go príobháideach (30 faoin gcéad) agus iad siúd a chónaíonn i dtithíocht Údaráis Áitiúil (35 faoin gcéad). Fuarthas amach i dtaighde arna mhaoiniú ag an gCoimisiún go bhfuil taithí ag 38% díobh siúd a chónaíonn i dtithíocht údaráis áitiúil ar dhíothacht tithíochta agus go bhfuil róphlódú ann in 28% de thithe údaráis áitiúil
- Ó Mheán Fómhair 2021, bhí 8,475 duine gan dídean in Éirinn. Tá an ró-ionadaíocht ag daoine faoi mhíchumas i measc an daonra gan dídean, agus tá níos mó ná duine as gach ceathrar gan dídean faoi mhíchumas.

Soláthar Díreach

- Tá taighde maith déanta ar thionchar fadtéarmach an chórais um Sholáthar Díreach ar chearta daoine aonair atá ag lorg cosaint idirnáisiúnta, go háirithe ar an gceart chun saoil teaghlaigh, saol príobháideach, agus sláinte.

Cúram

- Tá Éire i measc na dtíortha is daoire ar domhan maidir le cúram leanaí. D'ardaigh an Coimisiún imní arís agus arís eile faoi easnaimh sistéamacha sa bhonneagar cúram leanaí
- Tá ró-ionadaíocht ag mná i measc na bhfostaithe a bhaineann leas as uaireanta laghdaithe chun an teaglaim de chúram agus obair íoctha a éascú, rud a chuireann le neamhionannas inscne sa mhargadh saothair.

Maidir le **taithí**:

- Tá sé léirithe ag taighde atá maoinithe ag an gCoimisiún gur féidir dearcadh ciníoch a fháil ar fud shochaí na hÉireann agus ar fud na n-aicmí sóisialta ar fad, agus go n-airíonn an Lucht Siúil agus Daoine Dubha rátaí arda idirdhealaithe sa mhargadh saothair, agus iad ag lorg oibre agus san ionad oibre araon. Thuairiscigh fiche faoin gcéad d'oibrithe mionlach eitneach idirdhealú san ionad oibre, beagnach trí huaire an meánráta idirdhealaithe (7 faoin gcéad).

Maidir le **féiniúlacht**:

- Tá béim curtha arís ag an gCoimisiún ar na heasnaimh shuntasacha i sonraí comhionannais in Éirinn.

Sainaithnítear i bPlean Áitiúil Eacnamaíoch agus Pobail d'Aighneacht chuig Coiste na Náisiún Aontaithe um Dhíothú Idirdhealaithe in aghaidh na mBan ar an séú agus an seachtú tuarascálacha tréimhsiúla comhcheangailte in Éirinn, CÉCDC, 2017 saincheisteanna staide maidir le cúis an stádais shocheacnamaíoch.

Maidir le **cás**:

- Bíonn mná thíos le bearna phá 14% agus bearna phinsin 38%
- Deighilt inscne, cothrománach agus ingearach sa mhargadh saothair:
    - Bíonn mná go forleathan i bpoist íosphá agus is iad den chuid is mó a bhíonn i bpoist ar phá íseal agus i bpoist pháirtaimseartha
    - Barrachas ban in obair chúraim.
    - Bíonn bacainní ar ardú céime do mhná agus is iad den chuid is mó a bhíonn i meánbhainistíocht sa státseirbhís
- Is lú an seans go mbeidh mná faoi mhíchumas gníomhach sa mhargadh saothair ná fir faoi mhíchumas, agus is mó an seans go n-oibreoidh siad ar bhonn páirtaimseartha
- Tá 81.2% de mhná an Lucht Siúil dífhostaithe
- Easpa ionadaíochta sa saol poiblí agus polaitiúil, go háirithe maidir leis an Lucht Siúil agus mná imirceacha, agus le bacainní ar rannpháirtíocht pholaitiúil ag mná, amhail cúram leanaí, airgead, muinín, cultúr, agus roghnú iarrthóirí.

Maidir le **taithí**:

- Idirdhealú ag an obair
- Idirdhealú a bhaineann le toircheas, le tairiscintí fostaíochta curtha ar ceal, uaireanta laghdaithe, tionchar diúltach ar rátáil feidhmíochta, agus easpa ardaithe céime
- Is gnách go mbíonn mná trasinscneacha i bhfostaíocht thíos le leibhéil arda idirdhealaithe mar gheall ar fhéiniúlacht tras a chur in iúl agus le linn aistriú
- Steiréitíopáil inscne, glacadh le róil thraidisiúnta inscne, mná a eisiamh ó ghairmeacha áirithe, rochtain ar ardú céime a theorannú, pá níos ísle agus neamhionann a éascú, agus foirmeacha iolracha a chuimsiú don Lucht Siúil, na Romach agus mná imirceacha

- Taithí ar fhoréigean inscnebhunaithe (éigniú, ionsaí gnéasach, mí-úsáid ghnéasach, gnéaschiapadh, agus foréigean teaghlaigh), infhaighteacht theoranta ar sheirbhísí tacaíochta d'íospartaigh an fhoréigin teaghlaigh, agus mná agus leanaí a fágadh gan dídean de bharr foréigean teaghlaigh.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Saincheisteanna trasnacha do shainghrúpaí ban, lena n-áirítear mná den Lucht Siúil, mná faoi mhíchumas, mná tuaithe, mná i soláthar díreach, agus mná trasinscneacha.

Aithníonn Tuarascáil 2019 ar Éirinn agus an Coinbhinsiún ar Idirdhealú Ciníoch, Aighneacht chuig Coiste na Náisiún Aontaithe um Idirdhealú Ciníoch ar Chomhcheangal an Chúigiú go dtí an Naoú Tuarascáil Thréimhsiúil h na hÉireann, CÉCDC, 2019 saincheisteanna a bhaineann le cás, taithí agus féiniúlacht daoine Dubha agus mionlach eitneach.

Maidir le **cás**:

- In 2016, b'ionann an ráta dífhostaíochta don Lucht Siúil agus 80.2%, i gcomparáid le 12.9% don daonra i gcoitinne. Léirigh Daonáireamh 2016 freisin nach liostaíonn ach 10.1% de mhná den Lucht Siúil agus 12.6% d'fhir an Lucht Siúil a bpríomhstádas eacnamaíoch mar 'ag obair'
- I dtaighde a rinneadh le déanaí, bhí 17% de na freagróirí Romacha i bhfostaíocht
- D'fhéadfadh cásanna tearcfhostaíochta agus rócháilíochta a bheith mar thoradh ar dheacrachtaí maidir le haitheantas a fháil ar cháilíochtaí a gnóthaíodh thar lear
- Cuireann an ráta de bhochtaineacht ar bhonn leanúnach isteach go díréireach ar leanaí ó chúlraí an Lucht Siúil, na Romach agus dídeanaithe
- Tá an ráta de bhochtaineacht ar bhonn leanúnach in 2017 do dhaoine nach gcuireann iad féin in iúl mar shaoránach nó náisiúnach de chuid na hÉireann i bhfad níos airde ná an daonra i gcoitinne (12.7% i gcomparáid le 8.2% faoi seach)
- Níl an Coinníoll um Ghnáthchónaí neodrach ina chur i bhfeidhm agus is féidir leis tionchar idirdhealaitheach a bheith aige ar theaghlaigh na n-imirceach, an Lucht Siúil agus na Romach
- Tá fianaise ar leithcheal ann i gcoinne grúpaí de dhaoine dubha agus de mhionlaigh eitneacha i dtithíocht agus tá líon díréireach ard teaghlach de bhunadh imirceach i mbaol agus thíos le heaspa dídine
- Tá leibhéil arda leithcheala, róphlódaithe, agus rioscaí níos airde de bheith gan dídean le sárú ag an Lucht Siúil, le hidirdhealú leanúnach agus táimhe maidir le cóiríocht a sholáthar don Lucht Siúil
- Bíonn leithcheal ar an bpobal Romach maidir le rochtain a fháil ar chóiríocht, róphlódú géarchúiseach, cóiríocht faoi bhun caighdeáin, eíginnteacht tionachta, easpa dídine, agus easpa rochtana ar thithíocht shóisialta agus ar fhorlíonadh cíosa
- Tearcionadaíocht pholaitiúil an Lucht Siúil agus saoránaigh nach Éireannaigh iad mar chomhaltaí tofa agus iarrthóirí.

Maidir le **taithí**:

- Is saincheist seasta é an t-idirdhealú sa mhargadh saothair agus an Lucht Siúil, na Romaigh agus daoine de bhunadh na hAfraice ag fulaingt ó bhacainní suntasacha ar fhostaíocht a fháil

- I dtaighde a rinneadh le déanaí le 481 duine den Lucht Siúil, thuairiscigh 20% de na freagróirí go raibh taithí acu roimhe seo ar a bhféiniúlacht a cheilt le linn próisis earcaíochta
- I dtaighde a rinneadh le déanaí, bhraith 79% de na freagróirí Romacha go ndearnadh idirdhealú orthu maidir le post a fháil.

Maidir le **féiniúlacht**:

- Easpa seirbhísí ateangaireachta agus seirbhísí gairmiúla rialaithe ateangaireachta
- Easpa: rochtana ar sholáthar tithíochta atá oiriúnach do chultúr an Lucht Siúil; agus tacaíochta don Lucht Siúil chun a bhféiniúlacht agus a gcultúr a chaomhnú agus a fhorbairt, lena n-áirítear fánaíocht agus úinéireacht capall
- Easpa inniúlachta cultúrtha i seirbhísí poiblí, agus oiliúint inniúlachta cultúrtha.

E. Cruinniú Bailíochtaithe Ar Líne le hEagraíochtaí Sochaí Sibhialta

Éascaíodh cruinniú bailíochtaithe ar líne le raon eagraíochtaí sochaí sibhialta chun dréacht den mheasúnú ar shaincheisteanna comhionannais agus cearta daonna a phlé agus a athbhreithniú. Thug sé aghaidh ar cheisteanna mar seo a leanas: an bhfuil na saincheisteanna comhionannais agus cearta daonna atá aitheanta againn ábhartha agus mar thosaíocht don ghrúpa nó do na grúpaí a ndéanann d’eagraíocht ionadaíocht air nó orthu? An bhfuil na saincheisteanna seo ceaptha i gceart? An bhfuil aon bhearnaí tábhachtacha ann maidir le saincheisteanna comhionannais agus cearta daonna don ghrúpa nó do na grúpaí sainaitheanta a ndéanann d'eagraíocht ionadaíocht air nó orthu?

Moladh roinnt athruithe ar an measúnú agus ghlac an grúpa oibre leo sa mheasúnú ar cheisteanna comhionannais agus cearta daonna atá leagtha amach thuas.